

A gyermekhez utat találni

■ KÖNYVISMERTETÉS A FEJÉRŐL A TALPÁRA – ISMERETEK A CIGÁNYSÁGRÓL A CIGÁNYSÁGÉRT CÍMŰ KÖTETRŐL

Hogyan értsük meg a gyermekotthonokban élő cigány gyerekeket? Milyen tudásra van szüksége az itt dolgozóknak? Gyermekotthoni pedagógusok számára szerveztek Phare-támogatással romológia képzést, amelynek előadásai immár könyvben is olvashatók.

A kötet a képzés befejeztével készült, a szervezők úgy gondolták, hogy az előadók anyagait érdemes mások számára is hozzáférhetővé tenni. A könyv címe azt ígéri, hogy tisztázza a cigányokról élő, gyakran hamis, előítéletes képeket, a fejről a talpára állítja őket (ahogy Marx tette Hegel filozófiájával): teszi mindezt a cigányokért, ahogy az alcím is sugallja. Nem ez az első, oktatási céllal született tanulmánykötet, és a legtöbb hasonló szerkesztési elvvel közelíti meg tárgyát.

■ „A gyermekvédelmi szakellátásban élő cigány gyerekek kulturális identitásának kialakítása vagy megőrzése a velük foglalkozók részéről a cigányság társadalmi helyzetének mély megértését és kultúrájuk elfogadását feltételezi. A nem cigány nevelők, gyermekfelügyelők, nevelőszülői tanácsadók, család- és utógondozók romológiai ismereteinek bővítése elengedhetetlen. Tudással és készségekkel kell rendelkezniük ahhoz, hogy a gyerekekkel és családjaikkal a kölcsönös elfogadáson alapuló bizalmi viszonyt építhessenek; a nevelőknek szükségük van olyan alternatív pedagógiai eszköztárra, amellyel fejleszteni képesek az elmaradt gyerekeket, fel tudják ismerni és gondozni a mássággal elfedett tehetséget, vagy éppen az eltérő kultúra miatt problémásnak, nehezen kezelhetőnek tartott gyermekhez utat találjanak.”
(részlet Molnár László Ajánlójából)

A könyv felépítése követi a képzését: a romológiai rész tartalmazza a cigányok történetéről, szokásairól, hitéről szóló előadásokat, a társadalmi helyzetüket leíró rész a foglalkoztatás, oktatás, egészségügy és a mindezzel összefüggő szegénység, kirekesztettség problémájáról szól. Egy kicsit talán szerkesztetlenül itt szerepel két írás a roma gyerekek intézeti és nevelőszülői helyzetéről, majd a politikai érvényesülésről szóló részben is található két írás a gyermeki jogokról és a gyermekvédelemről. Ebben részben szó van a médiabeli megjelenésükről, a törvénykezés előtti helyzetükről és a kisebbségi önkormányzati rendszerről. A következő nagy fejezet, ami egyben a képzés egyik önálló blokkja volt, a gyermekközpontú pedagógiáról szól. A kötetet a képzésen résztvevők dolgozatai közül néhány kiválasztott írás zárja.

Ennek a szerkesztésnek az lehet a célja, hogy a gyermekotthoni pedagógusok először ismerkedjenek meg a romák belső világával (történelmükkel, szokásaikkal, hitükkel stb.), majd a társadalmi helyzetükkel, beleértve a politikai érvényesülésüket, ami már a romák külső világhoz való viszonyulását jelenti, és leírja, miként néz ki a romák boldogulása a nem romák világában. Így a kötet – amelynek egyes írásait az adott terület elismert szaktekintélyei jegyzik – szerkezete külön választja a romák „belső” és „külső” világát, amelyek pedig egymás nélkül értelmezhetetlenek, illetve ez a szétválasztás hamis elképzelésekhez vezethet, ahhoz az elképzeléshez, mintha a cigány kultúra egységes lenne. Pedig nemcsak a jól ismert hármastagolás miatt, hanem abban az értelemben sem egységes, ahogy más az élete annak, aki városban vagy faluban él, családban (azon belül is a milyen formában) vagy nem családban, hogy zárt közösségben, vagy izoláltan, hogy beszél-e cigányul vagy nem, hogy befogadtként vagy kitaszítottként éli az életét. Az „ő” világuk pont olyan konstruált, mint a „magyaroké”, ugyanannyira a társadalmi helyzetüktől függő.

■ Identitásuk belülről jövő meghatározása mellett a cigánysághoz tartozás külső (gyakran negatív) meghatározása is folyamatosan jelen van, és visszahat identitásukra. A „mi” és „ők” megtanítása a hallgatóknak, a bevezetőben megfogalmazott, teljes mértékben vállalható célkitűzés ellenére is a visszájára sülhet el, mert ahogyan a záró dolgozatokból is kiderül, a hallgatókban inkább a kulturális másság tudatosodik, az, hogy milyen jellegzetességekkel bírnak a romák, és kevésbé az, hogy a romák másságát gyakran a kirekesztés és előítélet dinamikája élteti.

A cigányok hátrányainak kialakulásában elsősorban a társadalom hatalmi viszonyai, a személyes és intézményi rasszizmus, a társadalmi intézményekhez és politikai jogokhoz való korlátozott hozzáférés játszik szerepet és kevésbé a kulturális másságuk. Sőt, kulturális másságként rögzülnek olyan jellegzetességek, amelyek sokkal inkább a romáknak a társadalmi viszonyrendszerben betöltött pozíciójából erednek, mint egzotikus eredetükből. A kulturális különbségek hangsúlyozása egyrészt elhomályosítja és feltáratlanul hagyja azt a hatásrendszert,

amelyet épp az előítéletek, a diszkrimináció és a megkülönböztető bánásmód gyakorol a roma közösség tagjaira, másrészt nagyrészt irreleváns, egzotikus különbségekre koncentrálnak. A többségi társadalom szokásai és tradíciói által igyekeznek megvilágítani kulturális másságukat, hozzájárulva ahhoz, hogy a kisebbségi kultúrát a többségi normához viszonyítva patológiázzák. A cigány gyerekekkel foglalkozó szakembereknek ma a cigányokkal szembeni előítélet által kijelölt másságból eredő létet kell igazán megérteniük, és nem azt az ingoványos talajon nyugvó, „immanens” értékvilágot, amely tele van túláltalánosításokkal. (Ezzel természetesen nem azt állítom, hogy nincs létjogosultsága annak, hogy a cigányság történetével ismerkedjenek a nevelők, és jó, ha adott esetben ilyen kérdésekre is tudnak majd válaszolni a gyerekeknek.)

A könyv szerkesztési problémája, hogy egyesek az előadásukat, mások az előadásuk alapját képező már megjelent írásukat közölték, de ez a kötetből nem derül ki, inkább a stílusból lehet rá következtetni. (Én szeretem tudni, hogy egy új írást, vagy egy már tíz éve megírt tanulmányt olvasok.) Vannak tudományosan magas színvonalú írások, mások pedig inkább zurnaliszta vagy kevésbé tudományos stílusban íródtak, néhány anyagban vitatható állításokkal. Példa erre Illésné Áncsán Aranka egy 70-es évekbeli értékszociológiai vizsgálat alapján megismételt intézeti kutatásának ismertetése, ami mára már nagyon vitatható nézeteket tartalmaz. Diósi Ágnesnek a cigányok hitvilágáról szóló előadása is nagyon érdekes témát feszeget, az írás olvasmányos, de talán túlzottan is az.

A gyermekközponturn pedagógiával foglalkozó rész tele van érdekes írásokkal, saját tapasztalatokra épülő beszámolókkal. (Sajátos azonban, hogy az itt leírt programokat szinte kivétel nélkül szegregált iskolai helyzetben próbálták ki, ami nyilván azt mutatja, hogy a legkétségteljebb helyzetben lévő iskolák szánták rá magukat leginkább arra, hogy modern módszertani megoldásokat találjanak az oktatásban.) Itt ütközik ki leginkább az, hogy mekkora tudásbeli szakadékot kellene áthidalnia a két szakmának egymás között. A könyv első felét főleg társadalomtudományt művelő szakemberek írták, a másodikat pedagógusok.

■ Miközben a pedagógusok jobbnál-jobb, izgalmasabbnál izgalmasabb megoldásokat találtak és próbálták ki gyerekekkel, olyanokat, amelyek bármilyen gyerekeknek örömeire lettek volna; miközben ezek az előadások nagyon sok és érdekes tapasztalatot nyújthatnak az olvasónak; miközben ők azok, akik roma gyerekekkel töltik mindennapjaikat, saját bőrükön tapasztalva a problémáikat, mégis gondolkodásmódjukban gyakran megjelennek azok a gondolatok, amelyek többek között a cigány gyerekek iskolai kudarcaihoz vezettek az elmúlt évtizedekben.

Ilyenek a roma gyerekek szocializációs hiányosságairól valott elképzelések, a cigány gyerekek speciális szükségleteinek hangsúlyozása vagy a tanulás értéktelennek tételezése a romák körében. A két szakma tudása nehezen találkozik egymással, holott elválaszthatatlannak kéne lenniük, és úgy tűnik, hogy az egymással gyakran ellentmondó nézőpontokra nem derült fény vagy nem lett feloldva a képzés során.

A könyv záró fejezete a résztvevők képzés végén született írásait közli. A dolgozatok publikálása nagyon fontos gesztus a gyermekotthoni pedagógusok felé, akik így egy kötetben szerepelhetnek képzőikkel, különböző szakmák jeles képviselőivel. A képzés hatékonyságát tekintve ez mindenképpen sokat számít, hiszen ezáltal az ő munkájuk is méltányolva van, és így még inkább azonosulni tudnak a képzés céljával. Az írások jól visszaidéznek az olvasónak a pedagógusok tapasztalatait. A dolgozatokból kitűnt, hogy a hallgatók nyitottak voltak a kurzuson elhangzottakra.

■ És mégis: bár mindegyikük nagy jelentőséget tulajdonított a többségi társadalom előítéleteinek, írásaikból mégis az a fajta paternalista nézőpont árad, amely ma tetten érhető mindenben Magyarországon: személyes viszonyokban, kulturális, sőt intézményi szinten is.

A mindennapi kommunikációban a „fehérek” felsőbbrendűségét megerősítő hitek, értékek, vélekedések úgy ágyazódnak be a közzelfogásba, hogy szinte észrevehetetlenek és a mindennapi rutinná válnak.

A képzés lényegét megfogalmazó cél – az, hogy a romák kultúrája, szociális helyzete és identitása iránti figyelem, megértés és empátia hozzájáruljon a romák emancipációjához anélkül, hogy a cigányoknak (ráadásul olyan gyerekeknek, akik nem is vérszerinti családjaikban nevelkednek) le kellene mondaniuk etnikai azonosságtudatuk méltóságteljes átéléséről – messzenőkig támogatandó, és jó lenne minden intézményi területre kiterjeszteni. A kötet alapján kibontakozó képzés mégsem volt eléggé egyenletes ahhoz, hogy egy következetes, azonos gondolkodásmódon nyugvó előadássorozat kerekedjen ki belőle. Talán egy előadó következetesen felépített, ezeket a témákat érintő kurzusa mélyebben tudna hatni azokra, akiken sokszor ezeknek a gyerekeknek a sorsa múlik.

Kende Ágnes

Deszpot Gabriella, Diósi Ágnes (szerk.)
Fejéről a talpára – Ismeretek a cigányságról a cigányságért
Fővárosi TEGYESZ-ÖNKONET 2004
387 oldal